

Тиржівські
історичні
цигани

В И П У С К 4

2 0 1 1

цій належало: оголошення розпоряджень єпархіальної влади і стеження за їхнім виконанням, здійснення нагляду за веденням актів громадянського стану (реєстрація шлюбів, народжень, смертей), приймання звістності церков, передача їх до консисторій, проведення слідства щодо провини духовних осіб, вирішення поточних питань церковного життя на території підпорядкованої їм округи. Потім вони зобов'язані були тричі на рік надсилати в консисторію донесення («доношення» – форма звертання до вищих органів влади) з відомостями про порушення справи і винесені, в результаті розслідування, рішення чи причини того, чому певна справа не була завершена і рішення не було прийняте. Про стан розслідування тієї чи іншої справи духовні правління надсилали рапорти в духовну консисторію. Різні духовні правління переписку між собою вели у формі промеморій.

У фондах духовних правлінь містяться справді унікальні документи, на основі яких ми маємо можливість відтворити повсякденне життя пересічної людини XVIII ст., реконструювати життєві цінності та ідеали, проаналізувати шлюбно-сімейні відносини, встановити передумови родинних конфліктів, а також дослідити причини і наслідки розлучень. Зокрема, такими є документи духовних правлінь: Охтирського (ф. 1975) і Білгородського (ф. 1981), що зберігаються в ЦДІАК України; Куп'янського (ф. 574) і Харківського (ф. 578) – Держархів Харківської обл.; Катеринославського (ф. 104) – Держархів Дніпропетровської обл.; Пирятинського (ф. 801) і духовного правління Сорочинської намістії (ф. 1029) – Держархів Полтавської обл.; Києво-Печерського (ф. 314) – Держархів м. Києва.

Одним із основних джерел дослідження шлюбно-сімейних відносин мирян XVIII ст. стали матеріали, які містяться в особовому фонді історика О. Левицького (ф. 81), що зберігається в ІР НБУВ. Учений зібрав і зберіг багатий, справді унікальний актовий матеріал, який містить цінні відомості про особливості шлюбно-сімейних відносин українців XVII – XVIII ст. Цінні матеріали містяться у фондах – «Історичні матеріали» (ф. II), «Синод» (ф. XIII), «Фортеця Св. Єлизавети» (ф. IX), які зберігаються в ІР НБУВ.

Зважаючи на те, що на затвердження Синоду шлюбозлучні справи надходили лише з 1805 р., фонд «Святейший Синод» (ф. 796), що зберігається в Російському державному історичному архіві (м. Санкт-Петербург, Російська Федерація) містить лише ті справи, які відсилалися туди на остаточне затвердження, коли сторони не були задоволені рішенням єпархіальної влади. Велика ж кількість клопотань вирішувалася місцевою єпархіальною владою. Вони включають у себе важливі наративи – прохання, свідчення, матеріали судових засідань, вироків тощо. Тому, зважаючи на це, фонд не містить тих справ про розлучення, які не були вирішені чи анульовані на єпархіальному рівні. Це ще раз підтверджує важливість використання при дослідженні шлюбно-сімейних відносин джерел єпархіального рівня. Незважаючи на це, у матеріалах фонду «Святейший Синод» зосереджується чимала кількість матеріалів про розірвання шлюбу, адже єпархіальна влада зобов'язана була надсилати туди звітну інформацію. Синодальні документи, як правило, складалися з трьох частин: «доношення» від єпархіального єпископа, де викладалася суть справи; рішення Синоду; «рапорта о получении указа» на місця.

Отже, основними рукописними (неопублікованими) джерелами для дослідження шлюбно-сімейних відносин мирян у XVIII ст. став комплекс документів єпархіального рівня. Зокрема, фонди духовних консисторій – найвищого колегіального органу в системі єпархіального управління та духовних правлінь –

колегіальних органів єпархіальної влади на місцях. Ці документи зберігаються в центральному та місцевих архівах. Російські архіви дають можливість доповнити дослідження документами, яких бракує в українських. Основною джерельною базою дослідження є тексти – прохання, свідчення під присягою, матеріали судових слухань. Часто вони рясніють недомовками і відвертою неправдою, з метою очорнити іншу сторону й отримати розлучення. Зважаючи на це, документи потребують критичного осмислення. Однак слід враховувати і те, що навіть брехун намагався переконати суд і задіяти ті норми і закони, якими керувалися церковні суди. Крім того, позивачі не могли уникнути впливу ряду життєвих факторів, головними з яких були соціальний статус, конфесійна приналежність і гендерна позиція.

1. Антокольская М.В. *Лекции по семейному праву*. – М., 1995.
2. Нижник Н.С. *Русское семейное право (досоветский период): Учеб. пособие*. – Челябинск, 1999; Нижник Н.С. *Правовое регулирование брачно-семейных отношений в контексте эволюции государственно-правовой системы России, IX-XX вв.: Дис. ... д-ра юрид. наук*. – СПб., 2003.
3. Лыман І.І. *Духовний суд у справах про перелюб (кінець XVIII – перша половина XIX ст.) // Записки науково-дослідної лабораторії історії Південної України Запорізького державного університету: Південна Україна XVIII – XIX ст.* – Запоріжжя, 2000. – Вип. 5.
4. Суліма М.М. *Грѣхи розмаїтї: етимієміні справи XVII – XVIII ст.* – К., 2005.
5. *Описание документов и дел, хранящихся в архиве Святейшего правительствующаго Синода*. – Т. II. – Ч. II: 1722 г. – СПб., 1878; Т. V: 1725 г. – СПб., 1897; Т. VII: 1727 г. – СПб., 1885; Т. IX: 1729 г. – СПб., 1913; Т. X: 1730 г. – СПб., 1901; Т. XXXI: 1751 г. – СПб., 1909; Т. XXXIX: 1759 г. – СПб., 1910.

О. А. Макієнко

КОЛЕКЦІЇ ЗЕМСЬКИХ ВИДАНЬ У БІБЛІОТЕЧНИХ ЗІБРАННЯХ ДЕРЖАВНИХ АРХІВІВ УКРАЇНИ: ПОХОДЖЕННЯ, СКЛАД, ІСТОРИЧНА ДОЛЯ

Важливе місце в структурі джерельної бази дослідження регіональної історії України належить документальним матеріалам земських установ. У документах земського походження міститься цінна інформація не лише про функціонування органів самоврядування, але й широкий спектр аспектів місцевого культурно-господарського життя. Їхнє ґрунтовне джерелознавче дослідження – передумова повноцінної реконструкції розвитку українських регіонів у другій половині XIX – на початку XX ст.

На сучасному етапі документальна спадщина земств сконцентрована передусім у фондах державних архівів України та їх довідкових бібліотек. Земськими документами активно користуються як вчені-земствознавці, так і дослідники різних аспектів регіональної історії України. Втім, традиційно в полі зору науковців фігурують лише архівні фонди, сформовані на основі збережених фрагментів земських архівів [1 – 2]. Маловідомими залишаються колекції земських видань у бібліотечних зібраннях архівів. Цьому сприяє не лише справедливе тяжіння дослідників до первинних джерел, але й набагато кращі умови доступу користувачів саме до архівних документів.

У середовищі архівістів періодичні сплески уваги до бібліотечних зібрань архівів відбувалися переважно під впливом адміністративних чинників. Серед найбільш вдалих спроб оцінити їх наукову вагу є роботи з

укладання путівників по фондах державних архівів України у 1950 – 1970-х рр. і на початку ХХІ ст. У структурі подібного путівника окреме місце було відведене описовій статті про науково-довідкову бібліотеку архіву з короткою характеристикою складу друкованих видань. Спеціальні дослідження шляхів формування та складу бібліотечних колекцій у державних архівах України практично відсутні [3 – 6].

Вперше інтерес до друкованих видань земств у державних архівах України виявився наприкінці 1920 – на початку 30-х рр., що зумовлювалося суттєвим зростанням попиту на документну інформацію з боку різних планово-господарських і науково-дослідних установ республіки. У багатьох випадках наявність комплексу земських видань дозволяла оперативно задовольняти наявні запити. На сторінках фахових часописів з'являються публікації, покликані привернути увагу архівістів до друкованих видань земств, а також розробити рекомендації щодо їх впорядкування, обліку й використання в науково-практичних цілях [7 – 8]. Втім, нові ідеологічні акценти на тривалий час змінили пріоритети радянських архівістів. Тому чимало пропозицій, озвучених архівістами 1920 – 30-х рр., зберегли свою актуальність й до сьогодні. Останнім часом у низці публікацій охарактеризовано історію формування, склад, джерельне значення колекцій земських видань окремих державних архівів України [9 – 10].

Ця стаття має на меті з'ясувати умови та шляхи формування колекцій земських видань у довідкових бібліотеках державних архівів України, охарактеризувати їх склад, розкрити умови доступу для користувачів архівів.

Сучасні колекції земських видань в українських архівах ведуть своє походження від залишків архівно-бібліотечних зібрань земських установ, які діяли на території України в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. Після остаточної ліквідації органів земського самоврядування на українських землях у 1920 р. їх документальна спадщина виявилася здебільшого непотрібною новій радянській владі. Земська документація стала об'єктом посиленої господарської експлуатації різних установ [11, 123 – 124]. На початку 1920-х рр., за відсутності ефективної системи охорони культурної спадщини лише невелика частина бездоглядних земських архівів і бібліотек змогла уникнути загибелі в розпалі масштабної утилізаційної кампанії.

Упродовж 1920-х рр. вцілілі фрагменти земських архівно-бібліотечних зібрань були сконцентровані в новостворених державних архівах УСРР та Кримської АСРР. У 1929 р., за даними картогеки ЦАУ УСРР, у складі ЄДАФ обліковувалися фонди більш ніж півсотні земств України, зокрема, восьми губернських і 47 повітових земських управ [12, 28 – 29]. Крім цього, п'ять фондів кримських земств перебували на обліку ЦАУ Кримської АСРР [13, 21; 14, 29 – 30]. Частина документальних зібрань земств України опинилася на території Польщі. Рівень збереженості земських документів істотно коливався в залежності від місцевих умов. Найкраще збереглася документальна спадщина губернських земств, найгірше – повітових земств (особливо на Правобережжі та Півдні України). У довосний період найбільші за обсягами комплекси земської документації були представлені у фондах Чернігівського губернського земства за 1865 – 1919 рр. (259 л.м.) та Київського повітового земства за 1904 – 1919 рр. (90 л.м.) [12, 29].

У другій половині 1920 – на початку 30-х рр., під впливом зростаючого попиту на інформацію земського походження, архівісти провели оперативне розбирання та впорядкування основних масивів земської документації. Найчастіше доводилося здійснювати значну

роботу з розмежування комплексів архівних документів і друкованих видань земств. Перші склали основу фондів земських установ, а інші поповнили «земські відділи» архівних бібліотек. У багатьох архівах наявність значного обсягу земських видань дозволила певною мірою компенсувати часткову або повну втрату відповідних архівних документів. Так, у віданні Херсонського окрарху перебувало менше 3 лінійних метрів архівних справ місцевих земств, а кількість їх друкованих видань сягала 4750 од. зб. [15, 147; 16, 19]. Нерідко формування довідкових бібліотек в архівах розпочиналося саме завдяки надходженню великих за обсягом комплексів друкованої продукції земств.

Найперше довідкові бібліотеки з окремими «земськими відділами» оформилися в складі державних архівів УСРР, які вже мали значний досвід практичної діяльності (центральний історичний архів у Києві, губернські історичні архіви в Чернігові, Полтаві, Харкові). Стимулом для цього, з одного боку, стало надходження величезних масивів документації місцевих земств, а з іншого – необхідність оперативного задоволення численних запитів на інформацію земських документів. У цьому відношенні показовими були масштабні роботи щодо впорядкування комплексу земських видань, проведені в 1924 – 1925 рр. чернігівськими й полтавськими архівістами під керівництвом завідувачів губернських історичних архівів П. Федоренка та В. Щепотьєва [17, 130; 18, 52 зв.; 19, 30 зв., 35 зв., 52 зв., 71]. На Полтавщині губернське архівне управління здійснило безпрецедентну спробу цілеспрямованого формування колекції земських видань історичного архіву за рахунок збирання на місцях зразків друкованої продукції різних земств через інститут окружних уповноважених губарху [20, 133]. Набутий місцевими архівістами досвід став у нагоді в процесі розробки ЦАУ УСРР нормативно-методичних документів щодо функціонування архівних бібліотек, створення обмінного фонду друкованих видань тощо.

«Положення про Центральне архівне управління УСРР, установи при ньому та його місцеві органи» (1928) підкреслювало обов'язковість існування науково-довідкових бібліотек при «науково-організованих» архівосховищах (центральных і крайових історичних архівах у Києві, Харкові, Дніпропетровську, Одесі, Полтаві, Чернігові). Їх склад і порядок діяльності визначалися окремими правилами, затвердженими ЦАУ УСРР [21, 6 – 8]. Наприкінці 1920 – на початку 30-х рр. створення довідкових бібліотек розпочали й архівні установи в інших регіонах України. За обсягом фондів деякі архівні бібліотеки конкурували з місцевими державними бібліотеками. Так, зокрема, у другій половині 1920-х рр. бібліотечне зібрання Центрального історичного архіву ім. В. Антоновича в Києві нараховувало понад 25 тис. примірників [22, 114], а Харківського крайового історичного архіву вимірювалося 342 лінійними метрами [23, 22].

Вагому частину бібліотечного фонду становили колекції земських видань. Уявлення про їх обсяг і склад формують відомості про наукову бібліотеку Чернігівського крайового історичного архіву – зразкових за рівнем організації фонду та постановки роботи. Увесь друкований матеріал у бібліотеці був розподілений за відділами й розміщений у чотирьох кімнатах. «Земський відділ» нараховував понад 8400 примірників видань (більше 40% складу всього фонду). У підвідділах видань губернського і повітових земств містилося понад 2200 од. зб., найбільша ж кількість земських видань (понад 6200 од. зб.) зосереджувалася в третьому підвідділі – друкованої продукції земств інших губерній, яка свого часу надходила до Чернігівського губернського земства в обмін на його видання [24, 31]. Земські видання було систематизовано

за географічною, алфавітною та хронологічною ознаками, заінвентаризовано в описах видань. Для полегшення користування ними складено відповідні топографічні покажчики. У 1929 р. за допомогою студентів Чернігівського ІНО було розпочато каталогізацію земських видань [25, 140]. Виділені, за впорядкування «земського відділу», дублетні примірники утворили частину книжкового обмінного фонду Чернігівського крайового історичного архіву. Щоправда приклад чернігівських архівістів являє собою скоріше приємний виняток у постановці бібліотечної справи в місцевих архівах України 1920–30-х рр. У значній кількості архівних установ друковані видання продовжували зберігатися в хаотичному стані, що унеможливило повноцінне використання їх документної інформації [26, 57]. У 1930-х рр. саме ці нерозібрані масиви видань виявилися першими жертвами чергових макулатурних кампаній.

Досвід функціонування науково-довідкових бібліотек при державних архівах України засвідчив інтенсифікацію процесів користування фондом друкованих видань. Документальна спадщина земств ставала більш доступною для користувачів архівів. Підвищений інтерес до земських видань виявляли представники планово-господарських і науково-дослідних установ, навчальних закладів [10, 26 – 27]. Друкована продукція земських установ розглядалася в якості першорядного джерела ретроспективної інформації про культурно-господарський розвиток різних регіонів України.

Непоправних збитків колекціям земських видань у державних архівах України було завдано в роки Другої світової війни. Архівні бібліотеки Чернігівського й Полтавського обласних державних архівів, які володіли найбільшими зібраннями друкованих видань земств на території України, разом з більшою частиною відповідних фондів, майже повністю загинули в результаті обстрілів і пожеж. У Чернігові, зокрема, було знищено увесь бібліотечний фонд архіву обсягом понад 102 тис. од. зб. [27, 15]. Серйозних втрат зазнали бібліотечні зібрання архівних установ на території Дніпропетровської, Донецької, Київської, Одеської, Сумської, Харківської, Херсонської, Хмельницької та інших областей. Встановити частку земських видань у загальному обсязі втрачених друкованих видань державних архівів не уявляється можливим через загибель відповідних облікових документів.

У перше повоєнне десятиріччя українські архівісти провели значну роботу з науково-технічного впорядкування залишків фондів архівних бібліотек. У цей період уцілілі колекції земських видань активно поповнювалися за рахунок надходжень дублетних примірників з обмінного фонду, а також передавання непрофільної літератури з архівних установ інших республік СРСР. Наприклад, у Державний архів Полтавської області лише в 1954 р. з інших архівів було передано майже три сотні примірників земських видань [28, 1, 3 – 15, 16, 18, 20 – 21]. Відтак створювалися передумови для часткового відновлення складу колекцій довоєнного часу.

Упродовж 1950 – 70-х рр. відділи науково-довідкової літератури державних архівів України приділяли увагу створенню обліково-довідкового апарату архівних бібліотек. Друковані видання були заінвентаризовані, розпочалося складання карткових каталогів (алфавітних, систематичних, предметно-тематичних) [3, 47; 4, 91]. Склад фондів архівних бібліотек відображався в описових статтях путівників по державних архівах УРСР.

Однак загальний рівень постановки бібліотечних робіт у державних архівах залишався досить низьким. Перспективи розвитку архівних бібліотек не фігурували серед пріоритетів керівництва архівних установ. Через

брак фахівців з бібліотечної справи фонди друкованих видань нерідко залишалися невпорядкованими, обтяженими непрофільною літературою, створення обліково-довідкового апарату відбувалося повільно, інколи з порушеннями існуючих вимог [29, 39 – 40]. Звідси траплялися випадки, коли, не маючи можливості створити оптимальні умови для користування колекцією земських видань, архівісти вилучали її з бібліотечного зібрання та приєднували до відповідних архівних фондів [30, 20]. Чимало актуальних питань функціонування архівних бібліотек не вдалося розв'язати дотепер.

На сучасному етапі колекції земських видань різного обсягу та складу представлені в довідкових бібліотеках практично всіх державних архівів України (крім західного регіону). Найбільш повним зібранням друкованої продукції земств різних регіонів України нині володіє Державна наукова архівна бібліотека у м. Києві, створена в січні 1972 р. на базі бібліотечних фондів ЦДАЖР УРСР, ЦДІА УРСР у м. Києві й ЦДАКФФД УРСР [31, 36]. Її колекція земських видань (понад 1500 од. зб.) була успадкована від ЦДІАК УРСР та його попередників – Центрального історичного архіву ім. В. Антоновича (1922 – 1932) й Київського обласного історичного архіву (1932 – 1941), а також ліквідованої у 1970 р. філії ЦДІА УРСР у м. Харкові. Звідси у її складі найкраще представлені видання земств Правобережної і в меншій мірі Лівобережної України, тоді як друкована продукція південноукраїнських земств у ній практично відсутня. Особливу цінність бібліотечному зібранню надає наявність багатьох комплектів земської періодики, зокрема, малотиражних земських газет 1917 – 1919 рр., зібраних у другій половині 1920-х рр. за ініціативою ЦАУ УСРР у газетному фонді Центрального архіву революції (з 1943 р. – ЦДАЖР УРСР). Орієнтуватися в комплексі земських видань допомагають алфавітний і систематичний каталоги, а у випадку з газетною періодикою – алфавітний, географічний і хронологічний каталоги.

Серед місцевих державних архівів найбільша за обсягом і найповніша за складом колекція земських видань знаходиться в розпорядженні Державного архіву Херсонської області. Історія її формування сягає своїм корінням часів функціонування центральної бібліотеки Херсонського губернського земства, фрагменти якої восени 1926 р. надійшли на зберігання до Херсонського окружного архівного управління [10, 25 – 26]. Загальна кількість окремих видань колекції сягає понад три тисячі примірників. Вони репрезентують друковану спадщину переважно Херсонського й частково Таврійського губернських земств, а також окремих повітових земств відповідних губерній. Інтелектуальний доступ до земських видань бібліотеки забезпечують чотири інвентарні описи, побудовані за змішаною схемою систематизації видань (поєднує галузеву, номінальну й хронологічну ознаки).

Досить репрезентативні колекції земських видань зберігаються у фондах науково-довідкових бібліотек державних архівів АР Крим, Дніпропетровської, Житомирської, Запорізької, Сумської, Харківської, Чернігівської областей. Їх склад відображений в інвентарних описах, алфавітних і систематичних каталогах. На Чернігівщині удоступненню інформації про наявний у фондах архівної бібліотеки комплекс друкованих видань земств значно посприяло видання зусиллями архівістів, музейників і бібліотекарів каталога-довідника місцевої періодики (до 1917 р.) [32].

У складі колекцій земських видань провідне місце займають опубліковані матеріали чергових і позачергових сесій губернських та повітових земських зібрань 1865 – 1918 рр., а саме: журнали, протоколи, стенограми засідань земських зібрань, звіти і доповіді земських

управ, інших земських установ (лікарень, притулків, училищ, дослідних станцій, кас дрібного кредиту та ін.), кошторисна документація. Значну джерельну цінність мають наявні в бібліотечних фондах окремих архівів систематичні зводи постанов земських зібрань, у яких вміщувалася досить повна довідкова інформація про постановку, обговорення й вирішення різних питань земської діяльності. Крім того, чисельністю відзначаються матеріали (протоколи, доповіді) земських з'їздів і нарад з питань народної освіти, медицини, ветеринарії, агрономії, статистики, страхової справи тощо. Самостійну групу становлять статистичні матеріали, які публікувалися у формі серійних видань (матеріали подвірних переписів, оціночних описів, санітарних обстежень), щорічників (оглядів, календарів), окремих монографічних праць. У деяких архівах збереглися досить повні комплекти земських періодичних видань (журналів, газет, бюлетенів) як універсального, так і спеціального змісту.

Отже, починаючи з 1920-х рр., у складі бібліотечних фондів державних архівів України сформувалися цінні колекції земських видань. Їх склад відображає увесь спектр друкованої продукції земств. Вивчення кількісних та якісних характеристик цих документальних комплексів засвідчує їх вагомості (а в багатьох випадках незамінності) джерельного значення для реконструкції історії земського самоврядування в регіонах України. Оптимізація умов доступу дослідників до фондів друкованих видань державних архівів сприятиме актуалізації документної інформації земських видань.

1. Зенкова Л. Документи Державного архіву Полтавської області як джерело вивчення діяльності місцевого самоврядування у пореформений період // *Архіви і документиальна спадщина Полтавщини: минуле, сучасне, перспективи (1903-2003): Архівний збірник на посвяту 100-річчя Полтавської вченої архівної комісії*. – Полтава, 2003.
2. Мельничук І.П. Фонди Державного архіву Вінницької області про діяльність органів місцевого самоуправління на Поділлі у XIX ст. // *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія: Історія*. – Вінниця, 2003. – Вип. 5.
3. Пестрій А. Бібліотека Державного архіву Львівської області // *Науково-інформаційний бюлетень Архівного управління МВС УРСР*. – 1958. – № 1.
4. Коваленко О. Бібліотека Хмельницького обласного архіву // *Науково-інформаційний бюлетень Архівного управління МВС УРСР*. – 1959. – № 1.
5. Корецька О.А. Бібліотека – найважливіше джерело культури народу // *Праці Державного архіву Одеської області*. – Одеса, 2005. – Т. XIV.
6. Кравчук А., Кузьміна Н. *Науково-довідкова бібліотека архіву – джерело вивчення історії України // Минуле і сучасне Волині та Полісся: Розвиток бібліотечної справи в краї: Наук. зб.: Мат-ли XVI Волин. наук. іст.-краєзнавчої конф., присв. 65-річчю Волин. держ. обл. універ. б-ки ім. О. Пчілки, 1-2 червня 2005 р., м. Луцьк*. – Луцьк, 2005.
7. Комарницький М. Більше уваги книжковим фондам (порядком обговорення) // *Радянський архів*. – 1931. – Кн. 4-5.
8. Сальніков К. Завдання архівів у галузі концентрування й використання старих друкованих видань // *Архів Радянської України*. – 1932. – № 4 – 5.
9. Кузовова Н.М. Земські видання як джерело з історії Херсонщини та чинник розвитку її духовного життя // *Наукові записки / Херсонський краєзнавчий музей*. – Херсон, 2005.
10. Макієнко О.А. Видання земських установ у фондах Державного архіву Херсонської області // *Історичний архів. Наукові студії*. – Миколаїв, 2010. – Вип. 4.
11. Макієнко О.А. *Архів Херсонського губернського земства: формування, склад, історична доля // Архіви України*. – 2009. – № 6.
12. О.Н. До огляду Єдиного Державного Архівного Фонду

УСРР // *Архівна справа*. – 1929. – Кн. II.

13. Шабатін Ів. *Матеріали з історії України, що переходять в архівосховищах КримАСРР // Радянський архів*. – 1931. – Кн. I.
14. *Державний архів Автономної Республіки Крим*. – Ф. р-415. – Оп. 1. – Спр. 68.
15. *Державний архів Херсонської області (далі – ДАХО)*. – Ф. р-733. – Оп. 1. – Спр. 2.
16. ДАХО. – Ф. р-735. – Оп. 1. – Спр. 36.
17. *Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України)*. – Ф. 14. – Оп. 1. – Спр. 131.
18. ЦДАВО України. – Ф. 14. – Оп. 1. – Спр. 132.
19. ЦДАВО України. – Ф. 14. – Оп. 1. – Спр. 180.
20. ЦДАВО України. – Ф. 14. – Оп. 1. – Спр. 128.
21. *Збірник узаконень, розпоряджень і інструкцій в архівній справі / Центральне архівне управління УСРР*. – Х., 1928. – Вип. 2.
22. Міяковський В. *Центральний архів ім. Антоновича в Києві (1922-1925 рр.) // Архівна справа*. – 1925. – Кн. I.
23. Грибін М. *Харківський Краєвий Історичний Архів та його фонди // Архівна справа*. – 1930. – Кн. 3.
24. ЦДАВО України. – Ф. 14. – Оп. 1. – Спр. 471.
25. ЦДАВО України. – Ф. 14. – Оп. 1. – Спр. 867.
26. *Постанова Центрального архівного управління про наслідки обслідування стану роботи 17 МАУ // Радянський архів*. – 1931. – Кн. 2(17).
27. *Державний архів Чернігівської області*. – Ф. р.-651. – Оп. 1. – Спр. 167.
28. *Державний архів Полтавської області*. – Ф. р.-1505. – Оп. 1. – Спр. 281.
29. Ів. Б. *Назрілі питання роботи науково-довідкових бібліотек державних архівів Української РСР // Науково-інформаційний бюлетень Архівного управління УРСР*. – 1960. – № 5.
30. *Державний архів Запорізької області*. – Спр. ф. 56.
31. *Архівні установи України: Довідник / Держкомархів України, УНДІАСД*. – 2-ге вид., доп. – К., 2005. – Т. 1.
32. *Зведений каталог-довідник місцевих періодичних видань 1839-1917 рр., наявних у фондах Чернігівської ОУНБ ім. В.Г. Короленка, Чернігівського державного історичного музею ім. В.В. Тарновського (ЧДІМ), Державного архіву Чернігівської області (ДАЧО) / Уклад. Г. Конопацька, Н. Волкова, Л. Семенов*. – Чернігів, 2002.

В. О. Волошенко

«НАРОДНА МЕДИЦИНА» НА СТОРІНКАХ «КІЄВСКОЙ СТАРИНЫ»

Намагаючись показати різні аспекти життя селянства («народу») інтелектуали XIX – початку XX ст. не обійшли увагою питання «народної медицини». Ця тема знайшла своє відображення й на сторінках «Кієвської старини» (далі – «КС») – наукового часопису з української історії, етнографії і літератури, у 1882 – 1907 рр. – визнаного центру українознавчих досліджень та культурно-просвітницького руху. Особливості репрезентації «народних» медичних практик на сторінках видання стали важливою характеристикою проблеми сприйняття селянського світу українськими інтелектуалами, причетними до конструювання національної ідеології, на основі вивчення життя «народу» – виразника національної сутності. Зміст публікацій «КС» не раз потрапляв до поля зору науковців [1; 2], але питання висвітлення у журналі теми «народної медицини» окремо не ставилося. Дослідницький аналіз тематики селянського лікування та знахарства на зламі XIX – XX ст. пов'язаний із розглядом роботи земств, інтересом до демонологічної тематики, проблем селянського світогляду та менталітету [3]. Метою цієї статті є огляд способів трактувань авторами «КС» поняття «народна медицина», селянського пояснення хвороб і методів їх лікування.